

Taksim nije Tahrir – uzroci masovnih prosvjeda u Turskoj i Egiptu

Borna Zgurić

Prosvjedi u Turskoj nisu rezultirali vojnim udarom, a u Egiptu jesu. Vojska se opet pokazala ključnim političkim akterom u Egiptu, dok je u Turskoj njezina uloga znatno oslabljena

Uvod

U svibnju i lipnju 2013. masovni prosvjedi zahvatili su Tursku i Egipat. Bili su ponajprije usmjereni protiv islamista koji su obnašali vlast u tim državama, odnosno protiv turske Stranke pravde i razvoja (AKP) i egipatskoga Muslimanskog bratstva. Nizom pobuna, koje se kolokvijalno nazivaju "Arapskim proljećem" i koje su dovele do rušenja mnogih bliskoistočnih autokracija (Tunis, Egipat, Libija, Jemen), promijenjena je politička struktura Bliskog istoka, ali je nagoviještena i moguća promjena međunarodne strukture u toj regiji. "Arapsko proljeće" je u početnoj fazi omogućilo prve prave slobodne izbore u nekim zemljama regije, čime je omogućen i ulazak raznih islamističkih stranaka u parlamente diljem regije (Zgurić, 2012a). U Egiptu, najmnogoljudnijoj arapskoj zemlji, na parlamentarnim izborima koji su se održali u dva kruga, krajem 2011. i početkom 2012, uvjerljivu je pobjedu odnijelo Muslimansko bratstvo, dok su radikalniji salafisti također ostvarili značajan uspjeh (Zgurić, 2012b). Zbog izbornog uspjeha islamista u drugim zemljama regije i zbog toga što se Egipćani smatraju jednom od najvažnijih – ako ne i najvažnijom – arapskih zemalja, egipatsko Muslimansko bratstvo¹ smatralo je kako bi trebalo nametnuti utjecaj, odnosno ostvariti *soft power* i nad ostalim islamističkim parlamentarnim partnerima u regiji. Do sličnog je zaključka došao i AKP te je turski premijer Erdogan u prvoj polovici 2012. posjetio Kairo, susreo se s predstavnicima Muslimanskog bratstva, u petak zajedno s njima molio, a da bi im za vrijeme ostalog dijela svog posjeta "davao uputstva" kako se politički ponašati. Obje su se

Borna Zgurić polaznik je doktorskog studija Komparativna politika na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu i suradnik u nastavi na kolegiju Suvremene civilizacije na istom fakultetu. E-pošta: borna.zguric@gmail.com

zemlje pokušale nametnuti kao lideri ili čak kao stožerne države (Huntington, 1997) na Bliskom istoku. Time su ciljevi tih dviju zemlja došli u sukob, ali i u sukob s interesima Irana i Saudijske Arabije koja stoljećima pokušava regiji nametnuti svoju radikalniju verziju islama i islamizma.² No ubrzo se pokazalo da zbog unutarnjih slabosti Turska i Egipat nisu mogli ostvariti svoje ciljeve, dok su se islamisti našli na udaru vlastitog naroda. U Egiptu su već u ljeto 2012. parlamentarni izbori poništeni, a parlament raspušten. Ubrzo nakon toga za predsjednika Egipta izabran je Mohamed Mursi, ali samo godinu dana nakon njegova izbora Egipćani su na ulicama pokazali nezadovoljstvo njegovom vladavinom te je svrgnut vojnim udarom u srpnju 2013. Politike turskog AKP-a također su izazvale nezadovoljstvo u turskom narodu te su Turci masovno izašli na ulice prosvjedujući protiv Erdogana. Iako postoje znatne sličnosti među te dvije zemlje, ima i bitnih razlika. Prvo, to je ishod prosvjeda: Egipat je doživio vojni udar, a Turska nije. No razlikuju se i uzroci ishoda. Ponajprije treba istaknuti kako su i Turska i Egipat za vrijeme masovnih prosvjeda bile defektne (Merkel, 2004), odnosno neliberalne (Zakaria, 1997; Merkel, 2004) demokracije. Turska ima dulje demokratsko nasljeđe, članica je NATO-a i pretendira na članstvo u Europskoj uniji, a vojska se u prosvjedima uglavnom držala po strani. Egipat nema povoljno međunarodno okruženje, ne postoji civilna kontrola nad vojnim snagama, zbog čega je dugo bio enklavna demokracija (Merkel, 2004). Nedavni događaji također su pokazali da je vojska stvarni vladar Egipta i najvažniji unutarnji politički akter.

Turska: masovni prosvjedi na Taksim – islamizam i nasljeđe kemalizma

Krajem svibnja u Turskoj su izbili prosvjedi koji su u prvi mah podsjećali na "Arapsko proljeće". Počeli su nakon što je policija nasilno rastjerala mirne prosvjednike iz istanbulskog parka Gezi. Izvornih prosvjednika bilo je zapravo vrlo malo – pedesetak "zelenih" aktivista koji su protestirali protiv izgradnje trgovačkog centra na području gdje su nekada bile taksimske vojne barake koje su srušene 1940. Izgradnjom tog centra, koji je arhitektonski trebao biti rekonstrukcija nekadašnjih baraka, park Gezi bi nestao. Nasilnim protjerivanjem šačice aktivista otvorena je "Pandorina kutija" i počeli su masovni prosvjedi protiv vlade (Zgurić, 2013). No je li riječ o novom slučaju "Arapskog proljeća"? Iako događaji na Taksim podsećaju na masovne prosvjede koji su u konačnici srušili autokracije u Tunisu, Libiji i Egiptu, postoje bitne razlike između tih zemalja i Turske. Prvo, Turska nije arapska zemlja pa je i naziv "Arapsko proljeće" neprikladan.³ Nadalje, u Turskoj su masovni prosvjedi, koji su se ubrzo pretvorili u nered, bili usmjereni protiv demokratski izabrane vlasti, a ne kao u arapskim zemljama u kojima su prosvjedi bili usmjereni protiv autokratskih vladara. Međutim, u Turskoj nisu posrijedi bili samo "zeleni" prosvjedi protiv kapitalizma, nego su oni pokazali duboku podijeljenost zemlje na pristaše sekularnoga kemalističkog nasljeđa i pristaše umjerenog islamizma.

Osmansko Carstvo (1299-1923) bilo je turska islamska država.⁴ Turci su prihvatili islam petsto godina prije nastanka Carstva. U Carstvu su stoljećima sultani ujedno bili poglavari države i kalifi, odnosno duhovni poglavari. No nakon

postupnog gubitka teritorija, od 1770. Carstvo se pokušavalo "modernizirati" (Kaya Erdem, 2012:437). Istodobno je postupno slabjela uloga religije u državi. Nakon Prvog svjetskog rata Carstvo je kolabiralo, a 1923. ustanovljena je Republika Turska. Očevi osnivači moderne turske države odbacili su osmansko nasljeđe i sve što je bilo arapsko i islamsko u izgradnji nove države. Sekularisti su po dolasku na vlast ukinuli razne vjerske

U Turskoj je na svakom koraku i u svim dijelovima društva vidljiv "sukob" između zapadnog sekularizma i islamizma

institucije, medrese te sufi lože. Nova se država počela graditi na "zapadnim" temeljima. No unatoč ukidanju kalifata i njegovih institucija, Republika je 1924. osnovala novu državnu agenciju koja je postala prvim kamenom spoticanja u pitanju sekularizma i religije u novoj državi. Riječ je o Upravi za vjerske poslove koja je bila dio Ureda premijera, a čija je uloga bila nadgledanje aktivnosti vezanih za islamsko vjerovanje, vjersko obrazovanje javnosti i upravljanje mjestima štovanja (Ulutas, 2010:389). Od nastanka Uprava je bila predmet raznih rasprava i u sekularnima i u vjerskim krugovima. Sekularisti su je smatrali posljednjom preprekom u stvaranju čiste sekularne države, dok su je vjerski krugovi smatrali oruđem sekularista u pokušaju kontroliranja i ograničavanja vjerskih aktivnosti u državi. Jednostranačka vlast, koja je trajala do 1950, značajno je marginalizirala ulogu religije, unatoč protivljenju većine stanovnika. Za vrijeme vladavine Demokratske stranke (1950-1960) odnosi između države i religije krenuli su na bolje, pa je opet dopušten arapski poziv na molitvu. Državni udari 1960. i 1980. nisu značajnije narušili te odnose. Unatoč tome što je vojna vlast nakon udara 1980. uhitila vodeće turske političare, proglasila izvanredno stanje te 1982. donijela novi Ustav, zbog napetih odnosa između politike i religije Uprava nije ukinuta nego su joj povećane ovlasti. Ustavom je zabranjeno da bilo koja politička stranka zatraži njezino ukidanje. Najvažniji zadatak Uprave bio je održati nacionalno jedinstvo i sekularni karakter Turske, a zakonom iz 1998. Uprava je jedina dobila ovlast otvarati i upravljati džamijama, čime je zapravo postala jedan od stupova turske države i društva (Ulutas, 2010:394). Posljednjih godina Uprava je imala i neočekivanu ulogu. Dramatično je promijenila svoju politiku prema ženama integrirajući ih u dominantno muške profesije, među službene propovjednike i vicemufijte (Tütüncü, 2010:595), što je posebno zanimljivo za zemlju u kojoj žene koje nose hidžab nemaju pristup javnom školovanju te ne mogu obavljati javne dužnosti. Uprava je uvela i novi diskurs, naglašavajući važnost jednakosti spolova, prava žena i uklanjanja nasilja na ženama. Pitanje prava žena uređeno je prvo Građanskim zakonom iz 1926, koji je dopunjavao čak 15 puta, a zatim i Građanskim zakonom iz 2001, čime je Turska vjerojatno postala jedina islamska zemlja u kojoj rodni odnosi nisu uređeni nekom vrstom šerijatskog prava. Žene su zakonom

iz 1926. dobile pravo glasa, jednaka prava na razvod i skrbništvo nad djecom te pravo nasljeđivanja, a ukinuta je i poligamija. No taj zakon nije bio samo izraz želje za rodnom ravnopravnošću nego se mora sagledati u širem kontekstu izgradnje moderne nacije i države sličnih onima na Zapadu. Žene su trebale biti "majke nacije" te su stoga morale biti obrazovane i moderne (Erdem-Akçay, 2013:78). Novom zakonu, koji je usvojen 2001, suprotstavili su se mnogi konzervativni dijelovi društva. To je bilo vrijeme jačanja islamizma – godinu dana kasnije AKP je pobijedio na parlamentarnim izborima – ali i vrijeme kada je Turska željela pokazati da je spremna za članstvo u Europskoj uniji te je usvajanje tog zakona za ondašnju vladu bio imperativ. Međutim, islamisti, uključujući i AKP, smatrali su kako je taj zakon nekompatibilan s turskom tisućljetnom kulturom, vjeronanjima, običajima i tradicijom.

U Turskoj je na svakom koraku i u svim dijelovima društva vidljiv "sukob" između zapadnog sekularizma i islamizma. Najvažniji čuvar sekularnog lica Turske je vojska, što ne treba čuditi jer su modernu tursku državu stvorile vojne osobe, uključujući i samog Mustafu Kemala Atatürka. Vojska je desetljećima bila jedan od najvažnijih unutarnjih političkih aktera, slično kao i mnogim drugim bliskoistočnim zemljama. Ona je srušila demokratski izabrane vlade 1960. i 1980, a u devedesetima je intervenirala ili je prijetila da će intervenirati u političke procese. No uloga vojske se krajem 20. stoljeća počinje mijenjati. Turska je 1999. i službeno postala zemlja kandidatkinja za članstvo u Europskoj uniji (Gürsoy, 2012:191). Time je došlo do zaokreta u civilno-vojnim odnosima u Turskoj, a taj se trend nastavlja. Istodobno, iznimno su ojačale islamističke stranke, poglavito AKP-a. AKP je s 34,3 posto glasova 2002. uvjerljivo pobijedio parlamentarnim izborima, 2007. dobio je 46,5 posto, a 2011. čak 49,95 posto glasova, uz izlaznost od 87 posto (Fabe, 2011). Uspjeh AKP-a može se promatrati na dvije dimenzije: ideološkoj i ekonomskoj. AKP ideološki objedinjuje sve elemente turske desnice – liberalizam, konzervativizam, nacionalizam i islamizam (Kaya Erdem, 2012:440) – te je stoga privlačan širem biračkom tijelu. Ta vrsta političke ideologije naziva se "liberal-

**AKP ideološki objedinjuje sve
elemente turske desnice –
liberalizam, konzervativizam,
nacionalizam i islamizam. Ta vrsta
političke ideologije naziva se
"liberalnim islamom" ili "sekularnim
islamizmom"**

nim islamom" ili "sekularnim islamizmom", čime se želi naglasiti kako unatoč dolasku umjerenih islamista na vlast Turska još uvijek više naginje Europi⁵ nego Bliskom istoku. AKP je nakon izbora želio promijeniti Ustav, odnosno zamijeniti Ustav iz 1982. koji je donijela vojska. Unatoč činjenici da je pobijedio s gotovo pedeset posto glasova, AKP je zbog specifičnosti izbornog broj 16 - prosinac 2013.

sustava dobio manje mandata nego na prošlim izborima, odnosno nije dobio 330 mandata koji su mu potrebni da predloži nacrt novog Ustava.⁶ Tako je nastavak islamizacije Turske, makar na neko vrijeme, odgođen. AKP se odmah nakon izbora susreo i s drugim problemima. Republikanska narodna stranka (kemalisti – CHP) i te Stranka mira i demokracije (BDP) koja okuplja "neovisne" kurdske zastupnike⁷ najavile su bojkot parlamenta jer je šestorici zastupnika BDP-a i dvojici zastupnika CHP-a koji su izabrani zabranjeno sudjelovanje u radu parlamenta, a u međuvremenu su i uhićeni. Zastupnici BDP-a optuženi su za navodne veze s nasilnom kurdsom PKK, a zastupnici CHP-a za navodno sudjelovanje u skandalu *Ergenekon*, odnosno u ultrakemalističkoj uroti da se vojnim udarom svrgnu islamisti s vlasti. AKP se i prema drugim neistomišljenicima ponaša na sličan način, čime dodatno polarizira tursko društvo. Od kada je skandal *Ergenekon* "otkriven" 2007, oko 500 ljudi je pritvoreno, a oko 300 ih je optuženo za neki zločin povezan s tom organizacijom. Riječ je o visokim vojnim časnicima, sveučilišnim profesorima, urednicima, književnicima i novinarima. Ta javna suđenja podijelila su Tursku: pobornici AKP-a to smatraju čišćenjem turskog društva od vojske i kemalista, a sekularisti islamističkim "Kafkinim procesima". Ujedno, smatra se kako Turska ima više novinara u zatvorima nego ijedna druga zemlja na svijetu, a stotine su pisaca i privatnih građana završile na sudu jer su navodno javno uvrijedili premijera. To za Tursku nije ništa novo, jer se slično događalo i prije Erdogana. Sve to pokazuje kako je Turska duboko podijeljena zemlja, a neredi u svibnju 2013. bili su samo vrhunac tih dugotrajnijih zbivanja.

Egipat: masovni prosvjedi na Tahriru i svrgavanje Mursija

U Egiptu je u srpnju 2013. svrgnut vojnim udarom prvi demokratski izabrani predsjednik Mohamed Mursi. Prije njega Egiptom je trideset godina uz potporu vojske vladao Hosni Mubarak. Njega je vojska također prisilila na ostavku 2011, nakon 18 dana masovnih prosvjeda na kairskom trgu Tahrir, ali i diljem Egipta. Nakon godina gomilanja nezadovoljstva među stanovnicima Egipta, a posebice među mladim Egipćanima, nezadovoljstvo je kulminiralo u masovnim prosvjedima poznatima pod nazivom "Revolucija 25. siječnja". Mladi Egipćani su pokrenuli prodemokratsku pobunu, ostali stanovnici su ih poduprli, a vojska je upravljala njome (Shahin, 2012:47). SCAF je i nakon svrgavanja Mubaraka, uglavnom vojnim proglašima, nastavio upravljati egipatskom tranzicijom u demokraciju (Zgurić, 2012a). Međutim, nezadovoljni vojnom vlasti Egipćani su tražili demokratske izbore u što kraćem roku. Parlamentarni izbori održani su u studenom iste i u siječnju sljedeće godine.⁸ Na njima je očekivano pobijedilo Muslimansko bratstvo, odnosno njihova Stranka slobode i pravde, dok su salafisti ostvarili neočekivano dobar rezultat (Zgurić, 2012b). Novi parlament, u kojemu su islamisti bili dominantni, trebao je oformiti Ustavno vijeće koje bi predložilo nacrt novog Ustava (Abdul-Majid, 2013). Međutim, novoizabrani islamisti doživjeli su prvi šok već u lipnju 2012. zbog odluke Vrhovnoga ustavnog suda (uz potporu SCAF-a) da raspusti parlament zato što je, navodno, zakon prema kojemu su izbori održani protuustavan. Ujedno

je 17. lipnja donesena i ustavna odluka kojom se dio predsjedničkih ovlasti ograničava ako u drugom krugu predsjedničkih izbora pobijedi Mursi (Stein, 2012:53), što se i dogodilo. Raspuštanjem parlamenta i pokušajem da za predsjednika "progura" svojeg kandidata Ahmeda Shafiq, vojska je ponovno "spojila" Muslimansko bratstvo s egipatskim masovnim revolucionarnim pokretom, čime je Bratstvo u očima Egipćana dobilo legitimnost stvarnog aktera demokratske promjene. Ponašanje SCAF-a osiguralo je i potporu salafista Bratstvu (Abdul-Majid, 2013),

U Egiptu su 2012. ubojstva skočila za 130 posto, pljačke za 350 posto, a otmice za 145 posto. Prevladao i osjećaj da nova vlada ne zna upravljati državom

a pobjedom na predsjedničkim izborima Bratstvo je oslabjelo politički utjecaj vojske. Mursi je predsjedao i novim kabinetom, uglavnom sastavljenim od islamista, dok umjereni, liberalni, lijevi i nacionalistički segmenti društva nisu bili predstavljeni. No nova vlada nije uspjela riješiti mnoge probleme od kojih pati Egipat. Egipćani su očekivali da će se problem korupcije, koja duboko prožima egipatsko društvo i državu, riješiti praktički preko noći izborom nove vlasti. Bratstvo je trebalo pokrenuti i egipatsku ekonomiju koja je doživjela stagnaciju za vrijeme revolucije. Nemogućnost rješavanja tih problema u kratkom roku navukla je na Bratstvo nezadovoljstvo egipatskog naroda. I ekskluzivnost islamista u vladi pokazala se problematičnom. Bojazan sekularnih snaga da će Egipat biti islamiziran izazvao je dodatno nezadovoljstvo među sekularnim Egipćanima. U Egiptu deset posto stanovnika čine Kopti, odnosno kršćani. Iako su poglavar Koptske crkve u Egiptu papa Šenouda III. i Koptska crkva općenito bili protiv "Revolucije 25. siječnja", mnogi su egipatski kršćani aktivno sudjelovali u njoj. Dolaskom islamista na vlast kršćani su se pobojali da će biti marginalizirani, da će se prema njima postupati kao prema građanima drugog reda ili, još gore, da će postati žrtvama nasilja (Abu-Munshar, 2012). Stanje u državi tijekom dviju godina nakon pada Mubaraka bilo je sve lošije. Na ljestvici propalih država Egipat se s 49. mjesta na kojemu je bio 2010. premjestio 2012. na 31. mjesto, dok se 2013. stanje popravilo neznatno jer se zemlja našla na 34. mjestu (The 2013 Failed States Index). Kako je El Baradei (2013) primijetio, Egipat je zahvatilo bezakonje. Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova, u Egiptu su 2012. ubojstva skočila za 130 posto, pljačke za 350 posto, a otmice za 145 posto. Ljude se linčovalo na ulicama. U zemlji je prevladao opći osjećaj nesigurnosti, odnosno osjećaj da sigurnosni aparat države ne djeluje, te da je sve više-manje dopušteno. Prevladao i osjećaj da nova vlada ne zna upravljati državom. El Baradei (2013) smatra da stanje ne bi bilo znatno drukčije ni da su sekularne snage bile za kormilom Egipta. Činjenica je da nitko od nekadašnje opozicije Mubaraku nema iskustva u vođenju države, te da bi ekonomski rezultati u svakom slučaju u tako kratkom roku bili loši. U

takvim uvjetima građani Egipta su izašli na ulice u prosvjed protiv Mursija i njegove vlade, dok je jedan od temeljnih stupova *ancien régime* – vojska – sve to iskoristila da vrati kontrolu nad Egiptom.

Zapovjednik stožera Egipatskih vojnih snaga i ministar obrane general Abdul Fatah el-Sisi 3. srpnja 2013. uklonio je s vlasti Mohameda Mursija i suspendirao Ustav, čime je mlada egipatska demokracija doživjela još jedan reverzibilan proces. Sisi je nakon udara preuzeo i funkciju privremenog premijera – malo kasnije ga je na toj dužnosti zamijenio Hazem el-Beblavi – dok je funkciju privremenog predsjednika Egipta preuzeo sudac i predsjednik Vrhovnoga ustavnog suda Adli Mansur. Time se vojska pokazala ključnim unutarnjim akterom u Egiptu. To ne treba čuditi jer je vojska glavni stup *ancien régime* od vojnog udara 1952, sva četiri prethodna predsjednika došla su iz njezinih redova i čvrsto su se oslanjali na nju tijekom svoje vladavine. Egipatska vojska ima i vlastitu industriju kojom izravno konkurira egipatskome privatnom sektoru. No vojnim udarom se stanje nije popravilo, a nemiri na ulicama nisu se stišali. Odmah nakon svrgavanja Mursija na ulice su izašli pripadnici i pobornici Muslimanskog bratstva. Između pripadnika sigurnosnih snaga i Muslimanskog bratstva izbili su sukobi, a došlo je i do krvoprolića. Samo je početkom listopada, prema podacima egipatskog Ministarstva zdravstva, u sukobima na ulicama diljem zemlje poginulo 53, a ranjeno više od 270 ljudi. Oko 400 prosvjednika je uhićeno. Zabilježeno je da su na pokušaj snaga sigurnosti da suzavcem rastjeraju prosvjednike i spriječe ih da dođu na Tahrir, prosvjednici odgovorili Molotovljevim koktelima (Masr, 2013). Nova je vojna vlast u međuvremenu zabranila sve aktivnosti Muslimanskog bratstva, zamrzнула im sva sredstva, a izdana je naredba o zapljeni tih sredstava. Poništen je službeni status Muslimanskog bratstva kao nevladine organizacije, a izdana je i preporuka da se Stranka slobode i pravde, odnosno političko krilo Muslimanskog bratstva, raspusti (Ahram Online, 2013).

Zaključak

Unatoč nekim sličnostima, događaji u Turskoj i Egiptu bitno se razlikuju. Ponajprije, prosvjedi u Turskoj nisu rezultirali vojnim udarom, a u Egiptu jesu. Razlikuje se i kontekst koji je doveo do prosvjeda. Turska ima dulju demokratsku tradiciju, unatoč svim defektima te demokracije. Zemlja je duboko podijeljena između islamizma i kemalizma, a upravo je ta podijeljenost bila uzrok događaja na Taksim. Također, islamisti na vlasti u Turskoj zaslužni su za gospodarski procvat tijekom posljednjeg desetljeća. Slični se ekonomski rezultati ne mogu pripisati i islamistima u Egiptu, koji uopće nemaju iskustva u vođenju države. Pod njihovim "kormilom" Egipat je završio u bezvlađu, što je na kraju i izazvalo mase da opet izađu na ulice. Iako je i Egipat podijeljen na islamističke i sekularne snage, činjenica je da su događaji u njemu zapravo rezultat borbe između demokratskih snaga i aktera veta demokraciji, odnosno vojske. Vojska se tako pokazala ključnim unutarnjim akterom u Egiptu, a stanje opasno podsjeća na "alžirski scenarij" iz devedesetih godina 20. stoljeća (Zgurić, 2012c). Iako je i u Turskoj vojska desetljećima bila glavni unutarnji akter, što su pokazali državni udari 1960. i 1980, želja Turske da se priključi Europskoj uniji oslabjela je tu

ulogu vojske. No to nipošto ne znači da je vojska u Turskoj bezopasna za demokraciju, što je pokazala i predizborna kampanja 2011. kada su tema mnogih javnih rasprava bili civilno-vojni odnosi (Gürsoy, 2012). Unatoč tome, demokracija u Turskoj uglavnom je stabilna, dok su izgledi da se demokracija u Egiptu institucionalizira iz dana u dan sve manji.

Bilješke

- 1 Muslimansko bratstvo nastalo je u Egiptu u dvadesetim godinama prošloga stoljeća, no s vremenom su se "podružnice" Muslimanskog bratstva proširile diljem regije Bliskog istoka (vidi Tibi, 2009).
- 2 Između islama i islamizma ne može niti smije stajati znak jednakosti. Dok je islam religija, islamizam, bilo radikalni bilo umjereni, politička je ideologija koja prema nekim autorima ima i značajke totalitarizma (vidi Tibi, 2009). Također, treba napomenuti kako je vahabizam kao jedan od podtipova islamizma nastao u Saudijskoj Arabiji u 18. stoljeću s političkim ciljem da se pokaže kako je Osmansko Carstvo postalo dekadentnim, dok je Saudijska Arabija na pravome putu islama (Ali, 2010).
- 3 "Arapsko proljeće" je općenito neprimjeren naziv za proces transformacije političkih sustava na Bliskom istoku jer je sličan nazivima društvenih promjena u komunističkoj Istočnoj Europi poput Praškog proljeća iz 1968. i Hrvatskog proljeća 1971. Wiarda (2012:134) tvrdi kako naziv Arapsko proljeće proizlazi iz naziva knjige njegova prijatelja Billa Taubmana *Moscow Spring*. Time se zapravo želi pokazati kako je demokratska tranzicija na Bliskom istoku slična komunističkoj Istočnoj Europi, iako je zapravo sličnija tranziciji u Latinskoj Americi (Zgurić, 2012a).
- 4 U tom se smislu država smatra predmodernom, jer se moderne države počinju formirati nakon Vestfalskog mira 1648. Više o predmodernim, modernim i postmodernim državama u: Cooper (2009).
- 5 Čak se i danas u Turskoj smatra kako je učenje njemačkoga i engleskog jezika znak modernosti, dok je učenje arapskog znak primitivnosti i religioznosti. Indikativan je pokazatelj kako od oko 6.000 zaposlenika Ministarstva vanjskih poslova samo 26 govori arapski (Zarakol, 2012:741-742).
- 6 AKP je nakon izbora 2007. imao 341 mandat (od ukupno 550 zastupničkih mjesta), a nakon izbora 2011. je, unatoč osvajanju većeg broja glasova, pao na 326 mandata, čime je izgubio većinu od 330 mandata koja je potrebna da se zatraži promjena Ustava, a daleko je od 367 mandata koji su potrebni da se novi Ustav jednostavno izglasuje u parlamentu (Fabe, 2011).
- 7 Turska ima vrlo visok izborni prag od 10 posto kako bi spriječila ulazak kurdskih stranaka u parlament, odnosno u jednodomnu Veliku narodnu skupštinu. No, kako ne postoji prag za "neovisne" kandidate, Kurdi se koriste tom "rupom" u izbornom zakonu kako bi ušli u parlament, da bi zatim u parlamentu djelovali kroz BDP (Fabe, 2011).
- 8 Parlamentarni izbori u Egiptu prvotno su bili zamišljeni u tri kruga. No zbog želje stanovništva za što bržim završetkom izbornog procesa, vojska je "požurila" izborni proces.

Literatura

- Abdul-Majid, W. (2013). Egypt at the crossroads. Egypt's future: three Scenarios. *Contemporary Arab Affairs*. (6) 1:17-27.
- Abu-Munshar, M. Y. (2012). In the shadow of the 'Arab Spring': the fate of non-Muslims under Islamist rule. *Islam and Christian-Muslim Relations*. (23) 4:487-503.
- Ahram Online. (2013). The Muslim Brotherhood is no longer formally registered as an NGO. <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/83519/Egypt/Politics-/Egypt-to-seize-Muslim-Brotherhood-funds-.aspx> (pristupljeno 9. listopada 2013).
- Ali, T. (2010). *Sukob fundamentalizama: križarski ratovi, džihad i suvremenost*. Profil Multimedia: Zagreb.
- Cooper, R. (2009). *Slom država: poredak i kaos u 21. stoljeću*. Profil: Zagreb.
- ElBaradei, M. (2013). 'You Can't Eat Sharia'. *Foreign Policy*. http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/06/24/you_can_t_eat_sharia?page=0,0 (pristupljeno 8. listopada 2013).
- Erdem-Akçay, E. (2013). Expanding Women's Rights versus Conserving the Traditional Family in the Civil Code Amendment Debates in Turkey. *Middle Eastern Studies*. (49) 1:76-91.
- Fabbe, K. (2011). Doing more with less: the Justice and Development Party (AKP), Turkish elections, and the uncertain future of Turkish politics. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*. (39) 5:657-666.
- Gürsoy, Y. (2012). The Final Curtain for the Turkish Armed Forces? Civil-Military Relations in View of the 2011 General Elections. *Turkish Studies*. (13) 2:191-211.
- Huntington, S. P. (1997). *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*. Izvori: Zagreb.
- Kaya Erdem, B. (2012). Adjustment of the secular islamist role model (Turkey) to the 'Arab Spring': the relationship between the Arab uprisings and Turkey in the Turkish and world press. *Islam and Christian-Muslim Relations*. (23) 4:435-452.
- Masr, M. (2013). At Least Fifty-Three Dead, Four Hundred Arrested in Sunday Clashes. *Jadalyya*. <http://www.jadalyya.com/pages/index/14487/at-least-fifty-three-dead-four-hundred-arrested-in> (pristupljeno 9. listopada 2013).
- Merkel, W. (2004). Embedded and Defective Democracies. *Democratization*. (11) 5:33-58.
- Shahin, E. El-Din. (2012). The Egyptian Revolution: The Power of Mass Mobilization and the Spirit of Tahrir Square. *The Journal of the Middle East and Africa*. (3) 1:46-69.
- Stein, E. (2012). Revolution or Coup? Egypt's Fraught Transition. *Survival: Global Politics and Strategy*. (54) 4:45-66.
- The 2013 Failed States Index. http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/06/24/2013_failed_states_interactive_map# (pristupljeno 8. listopada 2013).
- Tibi, B. (2009). Islamism and Democracy: On the Compatibility of Institutional Islamism and the Political Culture of Democracy. *Totalitarian Movements and Political Religions*. (10) 2:135-164.
- Tütüncü, F. (2010). The Women Preachers of the Secular State: The Politics of Preaching at the Intersection of Gender, Ethnicity and Sovereignty in Turkey. *Middle Eastern Studies*. (46) 4:595-614.

- Ulutas, U. (2010). Religion and Secularism in Turkey: The Dilemma of the Directorate of Religious Affairs. *Middle Eastern Studies*. (46) 3:389-399.
- Wiarda, H. J. (2012). Arab Fall or Arab Winter? *American Foreign Policy Interests: The Journal of the National Committee on American Foreign Policy*. (34) 3:134-137.
- Zakaria, F. (1997). The Rise of Illiberal Democracy. *Foreign Affairs*. (76) 6:22-43.
- Zarakol, A. (2012). Problem areas for the new Turkish foreign policy. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*. (40) 5:739-745.
- Zgurić, B. (2012a). Challenges for democracy in countries affected by the 'Arab Spring'. *Islam and Christian-Muslim Relations*. (23) 4:417-434.
- Zgurić, B. (2012b). Arapsko proljeće: Promjena režima i izbori u Egiptu. *Gentlemen's Agreement*. (2) 9:8-14.
- Zgurić, B. (2012c). Alžirsko proljeće, građanski rat i status quo. *Političke analize*. (3) 12:55-60.
- Zgurić, B. (2013). Turska podijeljena zemlja – Arapsko proljeće u Turskoj. *Vijenac*. (21) br. 505-507. ■